

УДК 347.441.4

DOI: 10.31733/2078-3566-2021-4-151-154

**Кристина
РЕЗВОРОВИЧ**[©]
кандидат
юридичних наук

**Марія
АЛЬОШИНА**[©]
курсант

(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СУДОВИХ РОЗГЛЯДІВ У СПРАВАХ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Досліджено низку проблем цивільної процесуальної форми, що притаманна судовій діяльності з розгляду та вирішення цивільних справ у порядку окремого провадження, що має різну природу та специфічний матеріально-правовий характер, який визначається певними особливостями об'єктів та способів судового захисту, предмет розгляду даного провадження. Розглянуто наявність «спору про факт» у цивільному судочинстві та взагалі розмежування окремого провадження з позовним. Визначено коло осіб, що є учасниками окремого провадження, особливості кожного з них та зазначено види справ, що розглядаються в суді у межах окремого провадження. Наведено приклади рішень із судової практики, де чітко визначено сучасну проблематику помилкового звернення громадян до суду, у межах окремого провадження, за наявності у справі ознак позовного провадження та проаналізуємо подальше вирішення даної справи. Також розглянуто окремі положення з нормативно-правових актів, що регламентують порядок окремого провадження та проаналізовано результати дослідження науковців, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Визначено загальну проблематику цієї статті, законодавчі недоліки та запропоновано певні заходи, що можуть розв'язати та спростити деякі проблеми, що виникають під час вирішення справ окремого провадження.

Ключові слова: цивільне судочинство, судове рішення, окреме провадження, суд, Цивільний процесуальний кодекс України, спір.

Постановка проблеми: Аналіз наукових джерел, національних нормативних актів та діяльність судів України демонструє важливість у цивільному судочинстві такого виду провадження як «окреме». На сьогодні люди все частіше стикаються з ситуаціями, що регулюються цивільним законодавством. Щодня громадяни придбавають якість майно, отримують спадщину, розлучуються, всиновлюють дитину. Внаслідок цього виникають деякі суперечливі питання, які громадяни не в змозі вирішити, і тоді вони звертаються до суду. Починається цивільний процес із вирішення цивільних спорів. Та такий спектр цивільних відносин дуже широкий, тому цивільне процесуальне законодавство відокремлює три види цивільних проваджень, і в процесі кожного аналізується свій окремий перелік цивільних правовідносин. Також виникають ситуації, що потребують надання певній події законної сили, і такі випадки частішають в Україні. Наприклад, визнання особи недієздатною. Встановити це має право тільки суд, що в даному випадку розглядатиме цю справу в окремому провадженні.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. У науковій діяльності цивільного процесу ефективно досліджуються характеристика та відокремлені риси окремого провадження. Теоретичну базу даного дослідження склали навчальна література та наукові праці М. Поліщук, С. Абрамова, Д. Чечот, Р. Калістратова; правову основу – нормативно-правові акти: Цивільний процесуальний кодекс України,

© К. Резворович, 2021

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-1183-613X>

goldkristina@gmail.com

© М. Альошина, 2021

nnipfnp@dduvs.in.ua

Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.95, ухвала Бориславського міського суду Львівської області.

Мета статті – аналіз загальної характеристики справ окремого провадження; змісту його процесуальних особливостей розгляду та вирішення справ у цивільному судочинстві; вирішення деяких суперечливих питань щодо справ окремого провадження.

Виклад основного матеріалу. Положення статті 19 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) чітко визначає три види проваджень, у порядку яких здійснюється цивільне судочинство. Можна вважати, що переважно на цих провадженнях побудовано цивільний процес. Їм притаманний особливий порядок їх розгляду та вирішення, адже вони мають окрему процесуальну мету та вирішення специфічних завдань. Позовне провадження у цивільному процесуальному законодавстві називають традиційним. Його властивостями є стандартні умови і порядок – наявність двох сторін, що поєднані вирішенням цивільного спору, ініційованим однією стороною спору (позивачем) до іншої сторони (відповідача). Загальнообов'язковим правилом у трьох провадженнях є участь суду. Справи окремого провадження вирішуються за правилами позовного провадження, але з урахуванням окремих положень. Однак цивільно-процесуальна форма, характерна для судової діяльності при вирішенні цивільних справ, значно відрізняє окреме провадження від позовного, адже в його основі лежить спрощена процедура вирішення справ, оскільки в ньому відсутній цивільний спір. Особливий порядок розгляду та вирішення справ окремого провадження визначає конкретну процесуальну форму, у якій реалізується цей порядок.

Згідно з ч. 1 ст. 293 ЦПК окремим провадженням є вид непозовного цивільного судочинства, у порядку якого розглядаються цивільні справи щодо підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав [1].

Зауважимо, що особливістю окремого провадження є відсутність спору між сторонами, але відсутність спору не означає абсолютної безспірності справи, саме це і унеможливає порушення принципу змагальності сторін, передбаченого ст. 12 ЦПК.

У цьому разі слід розмежовувати «Спір про право» і «Спір про факт». На думку М. Поліщук та А. Цимбал, найчастіше така наявність спору більш виражена у справах про вирішення питання щодо визнання фізичної особи обмежено дієздатною та недієздатною, надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності [2]. Із зазначеною думкою погоджуються С. Абрамов, Д. Чечот, Р. Каллістратова та інші наковці.

Відповідно до п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.95 «У разі, якщо буде виявлено, що встановлення підвідомчого судові факту пов'язане з вирішенням спору про право, суд відмовляє в прийнятті заяви до розгляду в окремому провадженні, а якщо це буде виявлено під час судового розгляду, залишає заяву без розгляду та роз'яснює заінтересованим особам, що вони мають право подати позов на загальних підставах» [3].

Тобто у даному провадженні спором буде вирішення наявності чи відсутності юридичного факту судом та заявником, тобто «спір про факт».

Прикладом є Ухвала Бориславського міського суду Львівської області щодо залишення заяви без розгляду. «У судовому засіданні представник заінтересованої особи ОСОБА_2 заявила клопотання про залишення заяви ОСОБА_1 про встановлення факту, що має юридичне значення, без розгляду, через те що існує спір про право. На обґрунтування даного клопотання надала пояснення, аналогічні змісту письмового заперечення на заяву. Із заяви ОСОБА_1 вбачається спір між фізичною особою та суб'єктом владних повноважень, зокрема, спір про право на перерахунок, отримання пенсії та пільг, що повинен вирішуватися в порядку позовного провадження з дотриманням правил юрисдикції. Факти про які просить встановити заявник, не підлягають судовому розгляду в порядку окремого провадження. Суд ухвалив заяву залишити без розгляду та роз'яснити заявнику його право на звернення та порядок позовного провадження» [4].

Відповідно до положень ч. 2 ст. 293 суд розглядає справи у порядку окремого провадження про:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;
- 3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

4) усиновлення;

5) встановлення фактів, що мають юридичне значення тощо [1].

Найчастіше у судових розглядах окремого провадження участь судді є одноособною, а в окремих випадках – у складі одного судді та двох присяжних. Такі випадки передбачені п. 1, 3, 4, 9, 10 ч. 2 ст. 293 ЦПК [1].

Наголошуємо, що учасниками окремого провадження є суд, заявник та заінтересовані особи, у деяких випадках – представники осіб щодо яких здійснюється вирішення питання юридичного факту та інші юридичні особи. Прикладом представника є вирішення справи про розірвання шлюбу з особою, що була засуджена до позбавлення волі.

Як уже зазначалось, суд є обов'язковим учасником цивільного провадження, незалежно від його виду.

Заявником є особа, щодо інтересів якої порушена справа в суді щодо встановлення обставин, необхідних для здійснення нею суб'єктивних майнових і немайнових прав. Залежно від виду справи, заявниками можуть бути різні категорії осіб. Наприклад, у випадку усиновлення, заявником частіше виступає чоловік матері дитини, що виявляє бажання усиновлення. У справах щодо визнання особи недієздатною, заявником може бути член сім'ї, психіатричний заклад, орган опіки та піклування. Щодо визнання особи обмежено дієздатною, враховуюче вищесказане, заявником також може бути наркологічний заклад.

Щодо заінтересованих осіб у цивільному процесуальному законодавстві. Це ті особи, що беруть участь у справі і мають будь-яку юридичну заінтересованість. На нашу думку, заінтересованою особою може бути не будь-яка особа. Вона зобов'язана мати взаємовідносини з заявником щодо тих обставин, що підлягають встановленню і можуть вплинути на їх суб'єктивні права та процесуальні обов'язки. У справах стосовно усиновлення заінтересованою особою можуть бути представники опіки та піклування, члени сім'ї, якщо такі є, та сама дитина, враховуючи її загальний стан та вік.

Властивостями окремого провадження, окрім вищезазначеної відсутності спору, є також відсутність інститутів та категорій (подання зустрічного позову, мирова угода, треті особи тощо).

Особливий порядок вирішення справ окремого провадження включає ті самі стадії, що й у позовному провадженні, але вони наділені певними особливостями щодо їх ведення. Відповідно до ч. 7 ст. 294, при ухваленні судом рішення судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом [1].

З огляду на викладене, відшкодування витрат на правову допомогу можливе у судових справах позовного провадження, а судові витрати в окремому провадженні не відшкодовуються.

Також ч. 2 передбачає, що на відміну від позовного провадження, суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази. Це положення є підставою для збирання доказів і посилює роль суду під час розгляду окремого провадження.

Таким чином, означена форма судового захисту, як окреме провадження, містить, окрім загальних, ще й специфічні особливості розгляду. Предмет розгляду, порядок діяльності учасників процесу, коло учасників та ряд інших відмінних ознак дозволяють визнавати цю форму окремим провадженням. Цивільна процесуальна форма, властива судовій діяльності з розгляду та вирішення цивільних справ, суттєво відрізняє цей вид судочинства від інших тим, що в його основі лежить спрощений порядок вирішення справ через відсутність спору відносно права. Тому, під окремим провадженням слід розуміти сукупність норм цивільного процесуального права, що регулюють провадження в окремих категоріях справ, що характеризуються відсутністю спору про закон та особливостями процесу.

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене, можливо констатувати, що справи окремого провадження мають різну природу та специфічний матеріально-правовий характер, що визначається певними особливостями об'єктів та способів судового захисту. Для них є характерними ознаки суб'єктивного складу учасників, предмета судової діяльності та процесуального порядку розгляду та вирішення справ. Враховуючи вищезазначені дослідження проблематики судових рішень у справах окремого провадження, для вдосконалення українського законодавства та подальшого становища у судових розглядах, пропонуємо запровадити у судах безкоштовну консультацію для громадян, які отримуватимуть її під час звернення до суду з приводу правильної подачі належного виду

заявки та роз'яснення їм прав, обов'язків та порядку вирішення справи по суті. Також, зазначити у нормативно-правових актах, що стосуються цивільних справ, чіткі строки подавання та «переподавання» заяв щодо окремого провадження, для ефективного та швидкого розгляду, взагалі, будь-якого провадження у цивільному процесі.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Цимбал А. В. Феномен окремого провадження в цивільному судочинстві. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку приватного права в сучасних умовах : матеріали Регіон. наук.-практ. конф.* Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. С. 209-213.
3. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.95№5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95#Text>.
4. Постанова суду № 99943323, 27.09.2021, Бориславський міський суд Львівської області. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99943323/>.

Надійшла до редакції 22.11.2021

References

1. Tsyvil'nyy protsesual'nyy kodeks Ukrainy vid 18.03.2004 [Civil Procedure Code of Ukraine of 18.03. 2004]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>. [in Ukr.].
2. Tsybal, A. V. (2019). Fenomen okremoho provadzhennya v tsvyil'nomu sudochynstvi [The phenomenon of separate proceedings in civil justice]. *Aktual'ni problemy ta perspektyvy rozvytku pryvatnoho prava v suchasnykh umovakh : materialy Rehion. nauk.-prakt. konf.* Dnipro : Vydavets' Bila K. O., pp. 209-213. [in Ukr.].
3. Pro sudovu praktyku v spravakh pro vstanovlennya faktiv, shcho mayut' yurydychne znachennya [On judicial practice in cases of establishing facts of legal significance] : Postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 31.03.95 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95#Text>. [in Ukr.].
4. Postanova sudu № 99943323, 27.09.2021, Boryslavs'kyi mis'kyi sud L'vivs'koyi oblasti [Court decision № 99943323, 27.09.2021, Boryslav City Court of Lviv Region]. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99943323/>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Krystyna Resvorovych, Mariya Alyoshyna. Peculiarities of litigation in cases of individual proceedings. The article contains a number of analyzes and studies of civil procedural form, which is inherent in the judicial activity of consideration and resolution of civil cases in a separate proceeding and its consideration, which has a different nature and specific substantive nature, which is determined by certain features and methods of judicial protection, the subject of this proceeding. There are consideration of the existence of a «dispute of fact» in civil proceedings and the difference between this dispute and the «dispute of law», as well as the distinction between a separate proceeding and a claim, in general.

The authors have defined the range of persons who are participants in a separate proceeding, the features of each of the participants, indicate the types of cases considered in court in a separate proceeding, such as adoption, limitation of civil capacity of an individual, recognition of incapacity and restoration of civil capacity, granting a minor full civil capacity, declaring a natural person missing or declaring him dead, establishing facts of legal significance and others specified in the Civil Procedure Code of Ukraine. They have given examples of decisions from judicial practice, where we will clearly define the current issue of erroneous treatment of citizens in court, in a separate proceeding, if there are signs of litigation and further resolution of the case. Also, They have considered some provisions of regulations governing the procedure of separate proceedings and analyze the results of research by scientists, which initiated the solution of this problem. They have identified the general issues of this article, legislative shortcomings and suggest some aspects that can improve and simplify some of the problems that arise in resolving individual cases.

Keywords: *civil proceedings, court decision, separate proceedings, court, Civil Procedure Code of Ukraine, dispute.*